

Яйої Кусама: одержимість у горошок

Японка Яйої Кусама, одна із найуспішніших сучасних мисткинь, пройшла складний шлях до визнання й реалізувала свій багатогранний талант у живописі, інсталяціях, дизайні, перформансах, літературі тощо. Головні її візитівки — повторювані візерунки у горошок, меблі, вкриті м'якими «наростами», а також дзеркальні кімнати. Власну творчість вона характеризує словами «одержимість» і «самознищення», адже весь доробок є безпосереднім відображенням її травматичного психологічного досвіду та водночас способом його подолання. Кусама з дитинства страждала від галюцинацій і нав'язливих станів, мала проблеми зі сприйняттям сексуальності, потерпала від депресій та неодноразово намагалася покінчити життя самогубством. Власне, останні 48 років вона продовжує творити, перебуваючи у психіатричній клініці.

В оточенні квітів

Яйої народилася 22 березня 1929 р. у м. Мацумото (Нагано, Японія). Вона була найменшою із чотирьох дітей у заможній сім'ї землевласників, що займалися вирощуванням квітів і торгували розсадою й насінням. Перші симптоми її розладу проявилися вже в ранньому віці. Якось дівчинка гуляла серед поля у цвіту та несподівано усвідомила себе оточеною квітами, які нібито мали обличчя і намагалися її знищити, внаслідок чого відчула паніку, втрату себе у просторі та неояснене бажання з'їсти їх усіх.

В автобіографії мисткиня пригадувала, як у віці семи років розглядала скатертину в червоних квітках, аж раптом вони стали розповзатися по стінах, стелі й по ній самій, загрожуючи цілком поглинути її. Вона дуже злякалася, почала тікати сходами, але вони розсипалися, і підвернула ногу. Інколи Яйої також увиждалася аура навколо предметів та спалахи сяйва на горизонті, відблиски на предметах.

Намагаючись подолати свій страх і шок, дівчинка взялася малювати: після чергової тривожної галюцинації чимдуж бігла додому та заспокоювалася, детально зображуючи «побачене». Коли ж із нею «заговорив» гарбуз, вона розмалювала його і понесла у школу на виставку, за що отримала приз. На ранніх малюнках Яйої вже наявний горошок, на який її надихнуло споглядання камінців на дні річки біля дому. Рослинні мотиви й повторювані візерунки визначили напрям її творчості на все подальше життя.

Фахівці переконані, що в розвитку її захворювання багато важила нездорова атмосфера у сім'ї. Батько Камон — приймак, який перебував у фінансовій залежності від родичів

дружини — не мав жодного авторитету, був м'яким і схильним до депресії та шукав вихід зі свого принизливого становища у подружніх зрадах. Авторитарна та владна Шігеру, мати, займалася сімейним бізнесом, однак чоловіка втримати не могла і зазвичай зривалася на найменшій доньці. За спогадами художниці, мати змушувала її шпигувати за батьком і його коханками, а потім детально про все доповідати. Побачені сцени (зокрема спостережений статевий акт) глибоко травмували дівчинку, наслідками чого стали відторгнення нею чоловічої тілесності та непереборна відраза до сексу.

Крім того, Шігеру не схвалювала доньчине захоплення малюванням: відбирала приладдя, подароване батьком, і виривала прямо із рук незакінчені зображення. Тож Яйої змушена була ховатися й працювати дуже швидко та без перерв. Пізніше вона згадувала: «Я перебувала під впливом репресивного виховання своєї матері. Я боялася всього. Вона била мене по кілька разів на день, штовхала... Контролювала все в мені. А якщо я відступала від її вимог, гнівалася і тягала мене за волосся. Вона навіть обмежувала те, що я могла чи не могла одягати».

Коли Японія вступила у Другу світову війну, Яйої була школяркою і разом із класом працювала на фабриці з пошиття парашутів. Через погані умови в неї почалася пневмонія, а постійні темрява та повітряні тривоги ще загострили її панічні атаки. Проте дівчина не кинула малювати: «Картини здавалися мені єдиним способом вижити в цьому світі».

Мати постійно нагадувала Яйої, що вона має вийти заміж за домовленістю, за представника якоїсь шанованої родини, і підбирала потенційних наречених.

Мисткиня у 10 років

Сім'я Кусами (Яїої друга справа)

На своїй першій виставці

Аби підвищити шанси, 1948 р. її відправили до Кіото у школу етикету. Дівчині вдалося випросити дозвіл і на відвідування курсів при університеті мистецтв. Однак тамтешня програма включала лише традиційне японське образотворче мистецтво, що швидко її розчарувало.

Натомість мисткиня почала самотужки вивчати європейські журнали, опановувати живопис олійними фарбами в західному стилі й експериментувати з авангардними техніками. Так постав її самотужки абстрактний стиль із зображенням природних форм (як-от дерева, квіти, яйця, насіння, живчики тощо), які уособлюють ріст і розмноження. «Я не вважаю себе художником, я займаюся мистецтвом, аби виправити вади, що беруть початок із мого дитинства, — зазначала Кусама вже на схилі віку. — Єдиний метод, який я знайшла, щоб полегшити свою хворобу, — це продовжувати творити».

Після повернення через рік додому Яїої отримала не одну пропозицію від женихів, але всім давала відкоша, чим викликала гнів матері. Всю себе вона присвячувала живопису, невтомно працюючи цілими днями. У післявоєнні часи із матеріалами було сутужно, тож картини дівчини нерідко писалися на мішках з-під насіння. Деякі її полотна вдалося представити на групових виставках у різних містах. Так, 1952 р. у Мацумото відбулася перша її персональна експозиція із понад ста малюнків — але на неї ніхто не прийшов. Художниця ж понад усе прагнула здобути популярність. Згодом вона казала: «Японія була надто малою, надто рабською, надто феодальною і надто зневажливою до жінок. Моє мистецтво потребувало більшої свободи, ширшого світу».

Війна щодня

На одній виставці з Яїої познайомився професор психіатрії Шіхо Нішімару, який зацікавився її творчістю і незабаром представив на конференції доповідь «Геніальна художниця із шизофренією». Він же порадив їй якомога швидше залишити дім, бо перебування в ньому лише загострювало її розлад.

Кусама, яку, за її словами, часто мучила тонка, схожа на шовк завіса невизначеного сірого кольору, що падала між нею та оточенням, справді прагнула змінити своє життя. Побачивши у книзі репродукцію картини американської мисткині Джорджії О'Кіф «Чорний ірис», вона була настільки захоплена, що через посольство дістала адресу авторки й 1955 р. надіслала їй листа із кількома своїми малюнками і проханням допомогти потрапити до США. Джорджія справді відповіла: застерегла, що в Америці

важко добитися визнання, але порадила не лякатися переїзду та сміливо показувати всім свої картини.

У свої 28 років Яїої зовсім не знала англійської мови; виділені невдоволеною матір'ю гроші довелося зашити в підкладку одягу (адже ввозити японську валюту в Америку забороняв закон), а ще спакувала 60 кімоно — щоб у випадку фінансової скрути продати їх. Перед від'їздом вона спалила на березі річки близько 2 тис. своїх полотен, а з собою взяла лише кілька робіт.

Кусама одразу прибула до Сіетла (штат Вашингтон), де прожила пів року, а 1958 р. нарешті оселилася в омріяному Нью-Йорку. Вона записалася до художньої школи, але фактично не відвідувала її, оскільки була зайнята творчістю, пишучи, за власним зізнанням, сотні малюнків щодня. Жила емігрантка дуже бідно, зокрема харчувалася недоїдками із ресторанів, але не зраджувала своїм амбіціям: «Я планую створити революційний твір, який переверне світ мистецтва».

Картиною «Тихий океан» (під враженням від перельоту) вона розпочала серію масштабних полотен, всуціль укрітих візерунками на кшталт в'язання, які назвала «нескінченні мережі». Виконані густою фарбою маленькі петельки рясно заповнювали весь простір основи контрастного або тотожного кольору. Процес їх створення був надзвичайно трудомістким через великі розміри, і мисткиня працювала, зігнувшись або стоячи на драбині, по 40–50 годин поспіль, без відпочинку й сну. Однак при цьому Яїої стверджувала, що така техніка зображення позитивно впливає на неї, заспокоює, змушуючи відчувати ритм і вібрації.

«Я покривала полотно сітками, потім продовжувала малювати ними на столі, на підлозі і, нарешті, на власному тілі», — розповідала художниця. Одного дня Яїої помітила, як її мережі прилипли до вікна, і коли потягнулася до них, вони «поповзли її шкірою», що спричинило напад паніки. Налякана, жінка навіть викликала «швидку», а надалі продовжувала так часто телефонувати в лікарню, що їй зрештою порадили лягти до психіатричної клініки, але вона відмовилася, прагнучи далі працювати.

Крім того, Яїої постійно доводилося долати упередження щодо своєї расової та гендерної належності, адже після Другої світової у США досі зберігалося вкрай негативне ставлення до японців, а митці-жінки, навіть якщо були американками, не могли претендувати на персональну виставку — лише на участь у групових експозиціях. «Це була війна щодня», — пригадувала Кусама той період.

Утім, пам'ятаючи настанови Джорджії О'Кіф, вона невтомно показувала свої картини всім потенційним покупцям. Так, одного разу Яйї випало нести 40 кварталів більше за неї поволно, а коли його не прийняли на виставку — повертатися із ним у вітряну погоду, ледве тримаючись, щоб не злетіти.

Першим, хто звернув увагу на творчість художниці, був американський скульптор і арт-критик Дональд Джадд, який придбав одну з її картин — щоправда, за 75 доларів та ще й на виплату. Незабаром вони стали сусідами й добрими друзями.

У жовтні 1959 р. Яйї вдалося добитися персональної експозиції у приватній галереї. На ній було представлено п'ять великих полотен із «нескінченими мережами», найбільша з яких мала понад 10 м (!) завдовжки. Загалом виставка отримала позитивні відгуки. «Це був мій “епос”, що підсумовував усе, чим я була, — говорила авторка. — Я опублікувала маніфест, у якому стверджувала, що все — я сама, інші, весь всесвіт — буде знищено білито мережами небуття, які з'єднують астрономічні скупчення точок».

Однак це ще не був той успіх, якого прагнула Яйї. На той час їй вдалося максимально отримати за малюнок 200 доларів. Для порівняння: 2014 р. картина із цієї серії («Білий № 28») була продана за рекордні 7,3 млн доларів. А тоді Джорджія О'Кіф потайки просила друзів купувати полотна Кусами, яка жила у злиднях, постійно перевтомлювалася та страждала від галюцинацій і панічних атак. Однак при цьому вона не припиняла шукати нові засоби вираження.

Сотні тисяч прутнів

У 1963 р. Яйї разом із Дональдом Джаддом знайшла на звалищі старий човен, який притягнула у студію та перетворила на арт-об'єкт: покрила весь (і навіть весла) нашитими із простирадл та набитими наповнювачем зі старих крісел виступами фалічної форми, а потім сфотографувала й розмноженими зображеннями обклеїла всю кімнату довкола нього — від підлоги до стелі. Робота отримала назву «Виставка тисячі човнів» і започаткувала цілу серію «Сексуальна одержимість», що об'єднувала предмети умеблення, густо вкриті білими відростками різного розміру.

«Люди часто вважають, що я, мабуть, шаленію через секс, оскільки виготовляю багато таких предметів. Але все зовсім навпаки — я створюю їх, бо вони мене жахають, — зізнавалася художниця в інтерв'ю. — Я почала робити фалоси, щоб здолати свою огиду до сексу. Відтворення їх знову і знову було моїм способом перемоги страху... Я роблю купу м'яких прутнів і лягаю серед них. Це обертає страшну річ на щось смішне, щось кумедне. Я можу насолоджуватися своєю хворобою у сліпучому світлі дня. Наразі кількість прутнів, які я створила, сягає сотень тисяч».

Кусами виховувалася в дуже консервативному середовищі, де їй постійно повторювали, що секс — це щось брудне, заборонене, а стосунки між чоловіком та жінкою можливі лише в межах шлюбу за домовленістю, який не має нічого спільного із почуттями. До цього додалася і дитяча травма від батькових адюльтерів. Натомість своїми інсталяціями вона намагалася переконати всіх (і насамперед себе), що фізіологічні аспекти кохання — це природно та прекрасно.

Утім Яйї ніколи не виходила заміж і не мала дітей, хоча у стосунках все ж перебувала. Зокрема, відомо, як зігнущись у Нью-Йорку із фінансовими труднощами, вона стала

утриманкою якогось молодого чоловіка, котрий винаймав їй квартиру й оплачував матеріали для творчості. Також у художниці був короткий роман із Дональдом Джаддом, що незабаром одружився, але лишився її товаришем.

У 35 років Кусами познайомила з американським митцем-сюрреалістом Джозефом Корнеллом, відомим експериментальними короткометражними фільмами й асамбляжами у формі коробочок. Він вважався диваком і відлюдником та у свої 60 років досі жив із матір'ю. Яйї характеризувала їхні 8-річні стосунки як романтичні, але цілком платонічні: «Я не любила секс, а він був імпотентом, тож ми чудово підходили одне одному».

Джозеф обожнював Яйї та поводився вкрай надокучливо: безперервно телефонував, іноді по 5 годин поспіль, надсилав по десятку листів щодня, присвячував вірші тощо. Його матір не схвалювала це захоплення й одного разу, коли художниця завітала до них у гості, вилила на неї відро холодної води. В автобіографії Кусами узагальнила: «Я глибоко поважала Джозефа Корнелла і була вдячна за те, як він піклувався про мене. З усіх моїх друзів-художників він був найкращим».

У 1965 р. Кусами сконструювала восьмикутну дзеркальну кімнату, яка поклала початок її славетним «кімнатам нескінченності», що пізніше принесли їй світову славу. Це стало безпосереднім відтворенням її галюцинацій — коли візерунок «розповзався» навсібіч і зрештою поглинав її саму. В цій першій із серії кімнат підлога була вкрита безліччю помножених дзеркалами білих фалосів, розмальованих у червоний горошок.

Саме горошок — «круглий, м'який, барвистий, безглуздий та несвідомий» — став улюбленим орнаментом Яйї. Із середини 1960-х рр. жінка взялася наносити його на все: полотна, предмети, одяг, тварин і людей. «Якщо є кіт, я стираю його, наклеюючи на нього наліпки в горошок. Я стираю коня, наклеюючи на нього горошок. І я стираю себе, наносячи такий же горошок на себе», — говорила мисткиня. На цю тему мисткиня навіть спродюсувала короткометражний фільм («Самознищення Кусами», 1967). За словами фахівців, це було проявом її деперсоналізації — почуття відчуженості від власного тіла чи свідомості, прагнення скасувати реальність, коли вона завдає забагато страждань.

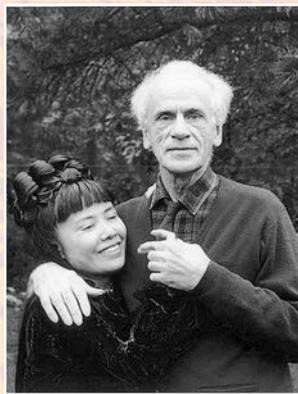
Тіло як арт-об'єкт

Сучасники характеризували Яйї як людину амбітну аж до агресивності, котра понад усе прагнула здобути визнання (при чому будь-якими методами) — і не лише в Америці, а й у Європі. Однак тамтешні експозиції рідко й неохоче приймали її роботи. Коли ж 1966 р. у Венеції планувалася бієнале, Кусами відмовили в участі, але це її не зупинило. Вона замовила 150 дзеркальних куль, приїхала в золотому кімоно і розгорнула перед входом на захід свою інсталяцію «Сад нарцисів». Табличка біля неї проголошувала: «Нарцисизм на продаж»: за 2 долари можна купити одну з куль. Це була відверта критика на комерціалізацію світу мистецтва. Організатори бієнале викликали поліцію, та художниця, замість того щоб піти, зняла кімоно і, лишившись у червоному трико, почала танцювати й позувати серед своїх куль.

Навіть за найскрутніших обставин Яйї завжди вишукала одягалася, а на офіційні заходи ще й убиралася в кімоно,

Кімната нескінченності

Із Джозефом Корнеллом

Улюблений горошок скрізь

Сад нарцисів Кусами

підкреслюючи власну маргінальність. У слайд-проєкті «Walking Piece» зафільмовано її прогулянку нью-йоркськими вулицями в кімоно та із парасолькою у квітах на знак протесту проти расової дискримінації у США. В 1960-х рр. художниця почала випускати власну лінію одягу — розмальованого в горошок, оздобленого макаронами і фалічними нашивками, прозорого та з отворами для грудей і сідниць, а також химерні туфлі й сумочки. Їй вдалося навіть відкрити власний магазин у престижному універмазі «Блумінгсдейл».

Але найбільш помітними стали її хепенінги із виключними назвами «Фестиваль тіла», «Анатомічний вибух» тощо. Мисткиня влаштовувала сміливі акції в популярних місцях Нью-Йорка, виступаючи проти мілітаризації та обмежень арт-істеблшменту. Ці перформанси нерідко розганяла поліція, адже під час них учасники повністю роздягалися, а Яйю розфарбовувала їхні тіла в горошок. Це символізувало руйнування бар'єрів, пов'язаних із гендерною, сексуальною чи соціальною належністю, а також утілювало її ідею про нескінченність та розчинення у просторі.

«Сексуальна одержимість і страх сексу живуть у мені пліч-о-пліч», — зізнавалася Яйю. Подібні скандальні вечірки із роздяганням відбувалися також у її студії, фотозвіти про які навіть публікувалися у вигляді окремого часопису «Оргія Кусами». Сама жінка теж не соромилася оголюватися на людях, але в оргіях участі не брала, а торкаючись голих тіл пензлем, за спогадами, завжди лишалася відстороненою, ніби малювала просто на полотні.

У її заходах зазвичай брали участь гомосексуалісти. Всупереч тогочасним поглядам на людей нетрадиційної орієнтації, художниця ставилася до них доброзичливо. У 1968 р. вона навіть улаштувала перше в Нью-Йорку гомосексуальне весілля, для якого створила оригінальну подвійну сукню.

Яйю, з одного боку, позиціонувала себе як аутсайдерку, а з іншого — прагнула найширшої популярності. Мисткиню нерідко називають піонеркою поп-арту, але її творчість важко прив'язати до якогось певного напрямку чи стилю, адже вона є глибоко особистою спробою розібратися у власних страхах, травмах і повторюваних видіннях. Сама авторка жила термін «психосоматичне мистецтво».

Дослідниця Лаура Гоптман писала, що Кусаму не бачила різниці між своєю творчістю і собою: «Імовірно, для неї не існувало “я”». Вона була стерта у власній роботі. Часто у своїх інсталяціях вона лежала оголеною серед фалічних форм — не як тіло, а як арт-об'єкт. У своєму мистецтві вона відчувала, що знищує не лише себе, а й сам світ.

Тільки її живопис “нескінченних мереж” пульсував життям, єдиною реальністю. Її мистецтво витісняло для неї світ».

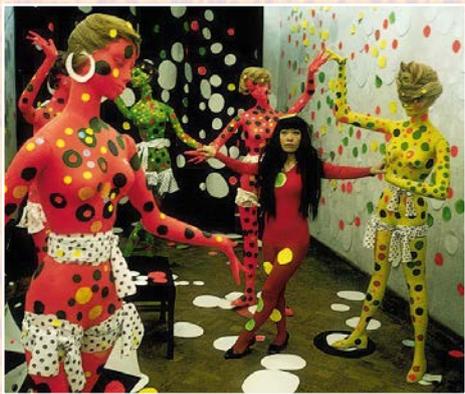
Біла завіса

Утім за всією зовнішньою епатажністю й самовпевненістю Яйю була вразливою, схильною до відчаю та депресій. Американське мистецтво все ще залишалося «чоловічим». У будь-якому напрямі чоловіки досягали визнання і збагачення незрівнянно меншими зусиллями, ніж жінки. В автобіографії 2002 р. мисткиня відверто викривала колег, які здобули славу за рахунок украдених у неї ідей. Так, засновник поп-арту Енді Воргол під враженням від її «Виставки тисячі човнів», зокрема обклеєних фотографіями стін, незабаром створив власні шпалери із повторюваним зображенням корови та надалі зробив собі ім'я на цій концепції. Клас Ольденбург, автор скульптур із твердих матеріалів, побачивши Кусаміні меблі з прутнями, почав і собі виготовляти м'які композиції, що принесли йому успіх. А художник Лукас Самарас, відвідавши її «кімнату нескінченності», всього через кілька місяців відкрив власну дуже подібну дзеркальну інсталяцію, але в набагато престижнішій галереї.

Яйю настільки глибоко переживала подібні приниження й обкрадання, що навіть вдавалася до спроб самогубства. Зокрема після інциденту із Самарасом вона поринула в тяжку депресію і взагалі не виходила з дому, а потім викинулася з вікна — але впала на велосипед та лишилася живою. У пізнішому інтерв'ю Кусаму зізналася, що постійно потерпала від суїцидальних думок: «Цей імпульс був патологічним. Я раптом бачила, як опускається біла завіса. Починала тремтіти, чіплялася за колону. Якщо я хоч трохи рухалася, то бігла до вікна і викидалася. Це неможливо вилікувати, бо є наслідком травми мого дитинства... Коли я в такому стані, я не можу повернутися додому. Мені доводиться залишатися у шпиталі».

Друзі порадили Яйю звернутися до психотерапевта. Теруо Хіросе, який взявся лікувати її безкоштовно, встановив діагноз «невроз нав'язливих станів». Однак пройдений курс психоаналізу, зі слів жінки, мало зарадив, адже їй допомагав лише один вид терапії — мистецтво: «Натомість розбираючи свої нав'язливі ідеї за допомогою психоаналізу, я вичерпала свою творчу енергію. Це було просто розчленування».

На початку 1970-х рр. скандальна слава Кусамі стягнула і Японії: батьки зреклися доньки, а школа навіть

Перформанс

На бієнале 1993 р.

Реклама для Louis Vuitton

викреслила її ім'я зі списку випускників. Коли про художницю писали в японських газетах, її рідні обходили ятки в Мацумото, намагаючись скупити весь тираж, аби ніхто не довідався про їхню ганьбу. В Америці теж все частіше критикували її за проявлені амбіції. Так, один із часописів зазначав, що «її жага до публічності ніколи не залишає місця для смаку», а її хепенінги називав «шоу виродків».

Остаточно зламала Яйю смерть Джозефа Корнелла від серцевої недостатності в останні дні 1972 р. Після цього вона прийняла несподіване рішення — залишила США і повернулася до Японії, в рідне місто, де намагалася працювати арт-дилером. Незважаючи на напружені стосунки із рідними, внаслідок смерті батька 1974 р. психічна рівновага жінки сильно похитнулася: у неї знову «опустилася біла завіса», почалася тяжка депресія, сплили дитячі травми, галюцинації, вона майже нічого не малювала. Одна із небагатьох робіт того періоду — м'яка скульптура «Смерть нерва», яка уособлює відчуття втрати. Але натомість Яйю почала писати, зокрема уклала збірку віршів під назвою «7», а також роман «Мангеттенський наркоман-самогубця».

Яйю вже не могла впоратися зі своїм розладом самотужки, тому за наступні два роки була тричі ушпиталена. Потім вона знайшла лікарню Сейва в передмісті Токіо, де практикували арт-терапію. У березні 1977 р. Кусама записалася до цього закладу та перебуває там і донині (вже 48 років). Під керівництвом фахівців вона повернулася до творчості — спочатку робила різноманітні колажі, багато писала (на сьогодні вийшло вже 12 її романів та автобіографія). Звикла до великих студійних площ, художниця гостро відчувала брак місця у клініці, тож невдовзі винайняла студію неподалік, де отримала змогу працювати по 8–9 годин щодня, на вечір повертаючись у палату.

Однак у мистецькому середовищі на цілих 15 років про художницю повністю забули. Лише 1989 р., завдяки клопотанням арт-дилерки Александри Мюнро у Нью-Йорку, відбулася велика ретроспективна виставка, що відродила інтерес до її творчості. А 1993 р. Яйю стала першою японкою, запрошеною на Венеційську бієнале. Жінці вже виповнилося 64, вона дуже боялася нервового зриву, тож приїхала на захід у супроводі психіатра. Її експозиція була представлена серією ранніх робіт, а також новими, як-от дзеркальна кімната із гарбузами в чорний горошок. Виставка мала феноменальний успіх і не просто повернула авторці колишню славу, а й примножила її.

Якби не мистецтво, я б наклала на себе руки

Створені в новому тисячолітті картини й інсталяції Кусами бувають яскравими барвами, виблискують вогниками та приваблюють нереальну кількість пошановувачів по всьому світу. Серед нових її ідей, реалізованих у 2000-х, — серія гігантських квітів зі скловолокна і пластику, що була представлена на ювілейній виставці до її 80-річчя. Ще одна цікава інсталяція — «кімната самознищення» — звичайна кімната із простим інтер'єром у білих тонах. Однак відвідувачі, заходячи в неї, отримують кольорові кружечки, які можуть наклеїти де завгодно, долучившись до створення арт-об'єкту.

Ім'я художниці стало справжнім брендом. Зокрема вона співпрацювала з японським оператором мобільного зв'язку. А 2012 р. Кусаму запросив до колаборації французький дім моди Louis Vuitton, результатом чого стала їхня перша спільна колекція; 2023 р. було створено й другу.

Та найбільше визнання Яйю принесли її «кімнати нескінченності», яких нею створено вже більше двох десятків. Окрім численних дзеркал, у них встановлено миготливі вогні, кулі й інші предмети в горошок, інколи ще й звучить музика. В одні кімнати можна зайти, в інші — лише зазирнути через отвір. Зі стрімким розвитком соцмереж селфі з «кімнат нескінченності» Кусами набули неймовірної популярності серед користувачів Instagram. Де б не експонувалися *#infinitymirrorrooms*, до них вишиковуються багатолюдні черги, в яких охочим доводиться стояти по кілька годин. У 2018 р. Лос-Анджелеський музей за 1 день продав 90 тис. квитків. Вже 2013 р. галерея у Нью-Йорку змушена була ввести часові обмеження на перебування в кімнаті — 45 с. За кілька років цей ліміт зменшили до 30 с.

У Токіо 2017 р. відкрився окремий музей Яйю, котру величають найуспішнішою художницею сучасності. В оригінальній, спеціально спроектованій будівлі двічі на рік відбуваються експозиції її робіт.

Зараз мисткині вже майже 97 років. Вона досі перебуває у психіатричній клініці, через проблеми зі здоров'ям перебуває у кріслі колісному, але й надалі невтомно працює у студії, а її роботи успішно експонуються по всьому світу. Одна з останніх її виставок, що пройшла 2025 р. в Австралії, стала безпрецедентною для цієї країни, зібравши рекордні 480 тис. відвідувачів. До 8 березня 2026 р. у музеї Кусами триває нова виставка, що об'єднує її ранні малюнки й інсталяції, архівні відеозаписи скандальних хепенінгів, а також нові роботи. Унікальну ретроспективу її доробку

цікаво дізнатися

за сім десятиліть протягом поточного року зможуть побачити жителі Німеччини й Нідерландів.

«Колись давно я вирішила, що все, що я можу, — це висловити свої думки через мистецтво, і я продовжуватиму робити це до самої смерті, навіть якщо ніхто ніколи не побачить моїх творів, — говорить Яйой. — Сьогодні я ніколи не забуваю, що мої роботи зворушили мільйони людей по всьому світу». Нерідко їй приписують ще й вислів «Якби не мистецтво, я б наклала на себе руки». Вочевидь, бажання працювати завжди було для художниці сильнішим за бажання померти.

Той факт, що вся творчість Кусами постала з її психічних травм і галюцинацій, не завжди схвально сприймається критиками. Зокрема деякі з них вважають, що вона надмірно оголюється перед загальною — відкриваючи не лише свою душу, а й тіло. До речі, всі романи і вірші Яйой теж є автобіографічними. В інтерв'ю вона не втомлюється говорити про свої страхи та нав'язливі стани, що один із часописів назвав «окремою формою одержимості». Проте більшість мистецтвознавців переконані, що хвороба

є невід'ємною частиною геніальності жінки і, хоча вона використовує творчість саме із терапевтичною метою, захворювання є для неї невичерпним джерелом натхнення.

Частина дослідників взагалі сумніваються в тому, що Кусами має психічну патологію, адже лишається продуктивною навіть у такому поважному віці, під час спілкування виглядає зосередженою, висловлюється логічно. Інші ж дискутують щодо її діагнозу. Офіційний діагноз не розголошується, тому припускають наявність у неї обсессивно-компульсивного розладу чи шизофренії, із такими ознаками, як параноя, відчуженість, деперсоналізація, панічні атаки, фрагментація відчуттів тощо.

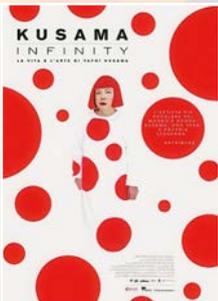
«Я щодня борюся із болем, тривогою та страхом, і єдиний метод, який я знайшла для полегшення своєї хвороби, — це продовжувати створювати мистецтво», — писала Яйой в автобіографії «Нескінченна мережа». Вона не тільки залишила глибокий слід у сучасній культурі, але й стала піонеркою у боротьбі зі стигматизацією людей із психічними захворюваннями.

ЩО ПОДИВИТИСЯ

«Самознищення Кусами»
(1967)

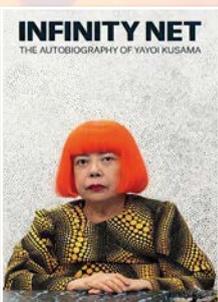
Експериментальна картина, лауреат міжнародних конкурсів, що відтворює процес малювання Яйой, коли вона безперервно наносить горошок на все довкола — на полотно, на тварин, на воду, на себе саму й на людей навколо — аж доки не розчиняється і не зникає.

«Кусами: Нескінченні світи»
(2018)

Американський біографічний фільм розкриває життєвий і творчий шлях художниці. Мистецтвознавці, друзі й сама Яйой згадують ключові етапи її біографії: боротьбу із сексизмом, расизмом і, передусім, психічною хворобою. У стрічці використано архівні фото/відео й новітні інтерв'ю.

ЩО ПОЧИТАТИ

Яйой Кусами
«Нескінченна мережа» (2002)

Автобіографія художниці, на жаль, досі не перекладена слов'янськими мовами, але представлена в англомовному виданні. Авторка відверто описує своє дитинство та першу появу нав'язливих видінь, які переслідують її й досі. Вона оповідає про півтора десятиліття, проведені у Нью-Йорку, і свій шлях від бідної емігрантки до законодавиці альтернативної контркультурної сцени. Яйой зворушливо ділиться спогадами про

найближчих людей — Джорджію О'Кіф, Дональда Джадда, Джозефа Корнелла. Не замовчує й повернення до Японії та перебування у психіатричній клініці. Книга розкриває Кусаму як неординарну особистість, яка перетворює свої страхи і розлади на мистецтво, що долає культурні бар'єри.

ЩО ВІДВІДАТИ

Музей Кусами

Yayoi Kusama Museum у Токіо — приватний музей, заснований самою художницею та відкритий у 2017 р. для популяризації її мистецтва і розкриття творчої траєкторії. Цей п'ятиповерховий простір у районі Сіндзюку присвячений експонуванню робіт Кусами від ранніх до сучасних, а також проведенню тимчасових виставок, лекцій та культурних подій. Експозиції змінюються приблизно двічі на рік, що дає змогу побачити як раритетні полотна та документи, так і нові твори мисткині. Серед ключових експонатів — інтерактивні інсталяції, серії живопису та знаменита Infinity Mirror Room, що створює ілюзію нескінченності світла й простору. Місце стало важливою культурною дестинацією для шанувальників сучасного мистецтва і дозволяє глибше зрозуміти унікальний художній всесвіт Кусами.

Підготувала **Олена Тищенко**